

Regionalizm w zabudowie osad pienińskich

The reflection of regional culture in the buildings Pieniny settlements.

DANUTA SOCHACKA, WŁADYSŁAWA MORZYNIEC

*Katedra Geodezyjnego Urządzania Terenów Wiejskich, Akademia Rolnicza,
ul. Królewska 6, 30-045 Kraków*

Abstract. The change in the settlement form in Pieniny area as a result of geographical, political and historical conditions. Because of the long process of changes, forms of country architecture developed to accompany a few buildings that survived from earlier centuries.

WPROWADZENIE

Czynniki przyrodniczo-geograficzne jak i społeczno-gospodarcze zdeterminowały procesy osadnicze i kulturowe osiedli pienińskich. Wsie tego podregionu, rozlokowane w dolinach cieków wraz z masywem Pienin, tworzą wydzieloną jednostkę architektoniczną o znamionach regionalnych widocznych w kulturze duchowej jak i materialnej.

W dolinie Krośnicy, a także w dolinach zasilających ją potoków, leżą wsie z licznymi przysiółkami. Idąc w dół rzeki są to: Kluszkowce, Krośnica, Hałuszowa, Grywałd i Tylka (włączona do Krościenka) oraz Krościenko położone u jej ujścia do Dunajca. Wzdłuż potoku Grajcarek rozciąga się Szczawnica Niżna i Wyżna, które dziś tworzą wspólną jednostkę osadniczą. U wrót przełomu Dunajca znajduje się zamek Czorsztyn. Wieś o tej samej nazwie znalazła się w latach dwięćdziesiątych w strefie zalewowej zbiornika wodnego Czorsztyn – Niedzica. W związku z tym nastąpiła likwidacja starej osady położonej w dolinie rzeki i przeniesienie zabudowy w rejon Nadzamcza. Na terasach zalewowych, rozciągających się wzdłuż koryta Dunajca od Zamku Czorsztyń-

skiego do przełomu, rozlokowane są Sromowce Wyżne z zespołem nowej zabudowy oraz Sromowce Niżne.

Fizjografia terenu sprzyjała rozwojowi dróg komunikacyjnych wzdłuż dolin cieków i właśnie przy nich skupiały się siedliska ludzkie. Dlatego też grupa wsi tak położonych nosi nazwę osiedli dolinowych. Najstarszą wsią tego typu w rejonie Pienin są Sromowce, wymieniane pod nazwą Przekop (Kołodziejski i in. 1982; Kołodziejski 1985).

Na osadnictwo tego podregionu wpłynęły dwa nurty osadnicze: mocniejszy od południa realizowany przez poddanych królestwa węgierskiego oraz słabszy polski idący od północy (Smólski 1960). Udostępniała ten obszar potencjalnym osadnikom historyczna droga królewska (via regia) prowadząca z Krakowa do Budy i dalej nad Adriatyk. Mając na swojej trasie odcinek drogi Krościenko – Czorsztyn – Niedzicę otwierała podregion pieniński na wpływy idące od Nowego Targu i Nowego Sącza oraz Spiskiej Starej Wsi. Dodatkowo zazębiało się tutaj z polskim osadnictwem osadnictwo słowackie, niemieckie wołoskie i wpływy ruskie. Każda z tych grup etnicznych, w zależności od zasięgu działania i wkładu kulturowego, miała swój udział w tworzeniu fizjonomii

osad. Dzięki temu możemy wyodrębnić ten obszar jako jednostkę architektoniczną mającą swoje cechy regionalne. Cechy te zawarte są w kształtach przestrzennych wsi, strukturze rozłogu będącego nośnikiem wprowadzonego historycznie ustroju rolnego, oraz w formie i kształcie zabudowy.

W 1348 roku zostało lokowane przez króla Kazimierza Wielkiego Krościenko na prawie niemieckim, z równoczesnym nadaniem praw miejskich. Łącząca się z takim faktem akcja planistyczna w Krościenku ograniczyła się do wytyczenia rynku i bloków przyrynkowych z równoczesnym zaakceptowaniem i zachowaniem zasad wcześniej rozplanowanej osady. Formę typowej łańcuchówki dla osadnictwa na prawie niemieckim przyjęło przedmieście Zawodzie rozciągające się na prawym brzegu Dunajca (Sochacka 1996).

Kształt przestrzenny osad określany jako ulicówka znamienny jest dla osadnictwa na prawie niemieckim idącym od Spisza. I tak: Kluszkowce i Grywałd to ulicówki dolinowe, Sromowce Niżne – ulicówka placowa, Sromowce Wyżne – ulicówka z zaczątkiem placu objęte równocześnie wpływami słowackimi i węgierskimi. Tylka i Hałuszowa to wsie pochodzenia wołoskiego. Pierwsza ma kształt przestrzenny wsi przysiółkowej, druga przysiółka ulicowego. Ulicówką z przysiółkami jest Krośnica, będąca wsią polaniarską. Szczawnica to zespół swobodnie związanych ulicówek. Do niej od wschodu docierały wpływy ruskie poprzez sąsiedztwo ze wsiami zamieszkałymi przez Rusinów Szlachtowskich. Natomiast u stóp Zamku Czorsztyńskiego rozlokowane było podgrodzie, dziś już nieistniejące, o charakterystycznych przysiółkach ulicowych (Gładysz i in. 1985). Wybudowanie zbiornika wodnego na Dunajcu pociągnęło za sobą likwidację istniejącej zabudowy Czorsztyna i części Kluszkowiec. Doprowadziło do powstanie w jego bezpośrednim sąsiedztwie dużego zespołu urbanistycznego o nowej formie zabudowy i układzie, który zlokalizowano powyżej ruin zamku w przysiółku wcześniej słabo zabudowanym – Nadzamacze (w opracowaniu pominięto pobliską nową wieś Maniowy, jako że nie wchodzi w skład osad pienińskich). Nastąpił także wzrost aktywności budowlanej we wszystkich miejscowościach około pienińskich, wywołanej

oczekiwaniem mieszkańców tutejszych wsi na znaczne zyski z wynajmu kwater turystom.

Rozplanowanie rozłogu gruntów stanowi również cechę charakterystyczną dla krajobrazu pienińskiego. Wydaje się, że konfiguracja terenu i korzyści gospodarcze były istotniejsze niż rygor podziału gruntów przypisany danemu ustrojowi rolnemu. O właściwym doborze świadczy ustrój niwowy zachowany praktycznie bez deformacji w Sromowcach Wyżnych. W innych przypadkach możemy mówić o czytelnym podziale na łąny w rozłogu przedmieścia Zawodzie w Krościenku, na łąny leśne w Krośnicy i polaniarskim w Tylce. W innych przypadkach widać daleko posunięte rozwiązania kompromisowe w podziałach jak w Krościenku, kompilację ustrojów w Szczawnicy lub prowadzące do takich przetworzeń w Kluszkowcach, gdzie geneza podziału jest nie do określenia (Gładysz i in. 1985).

W osadach pienińskich działki siedliskowe organicznie związane są z konfiguracją terenu. Stąd bogactwo kształtów oraz różna powierzchnia siedliska. Parametry budynków narzuca powierzchnia rozłogu i kierunek produkcji, a co za tym idzie typ zabudowy w działce w systemie: wolnostojącym, częściowo lub całkiem związanym. Konsekwencją jest komunikacja w zagrodzie, czyli wielkość i kształt podwórza gospodarczego (Sochacka 1996).

Mówiąc o regionalizmie należy wspomnieć, że próbę umiejscowienia grup etnograficznych podejmuje po raz pierwszy Wincenty Pol (1966), określając mieszkańców wsi pienińskich jako „Górali od Pienin i Krościenka”, którzy „...nie mają zbiorowego nazwiska i bywają tak od innych zwani”, uważając, że stanowią oni ogniwo przejściowe między Góralami Sądeckimi a Podhalańskimi. Współcześnie mieszkańcy wsi pienińskich zwani są Góralami Pienińskimi lub Szczawnickimi. Jednak nie ma zgodności wśród badaczy tego problemu co do granic w wyznaczaniu stref subregionów etniczno-architektonicznych.

EWOLUCJA FORM I REGIONALIZM ZABUDOWY OSIEDLI PIENIŃSKICH

Wytworzone różnorodne formy kulturowe widoczne w budownictwie północnych Karpat to

efekt nawarstwiających się fal osadniczych w procesie historycznym. Rozgraniczenia regionalne wytworzyły swoiste cechy architektoniczne wsi. Odpowiedzialne za to były: podziały administracyjno-polityczne, warunki fizjograficzne, otwartość osad na różnorodne prądy, mody i kontakty zewnętrzne. Każde z powyższych uwarunkowań miało swój zdecydowany wpływ na charakter i kształt przestrzenny osad, jednostkowych siedlisk rolniczych oraz na formę i wystrój zewnętrzny budynków i budowli.

W starej zabudowie karpackiej, a więc i we wsiach pienińskich, widoczna jest ścisła zależność form i kształtów budynków od środowiska. Warunki przyrodnicze były dla człowieka sprzyjające bądź antagonistyczne. W związku z czym w budownictwie wykorzystywano sojusznice siły przyrody, a przeciwstawiano się uciążliwym. Najmocniej na architekturze budynków zaważyły takie cechy środowiska jak: urzeźbienie terenu, ciekł wodne, zbiorowiska roślinne, miejscowe materiały budowlane – stanowiąc zespół czynników względnie stabilnych, natomiast klimat (temperatura, nasłonecznienie, opady i wiatry) wytwarzał warunki aktywne i zmienne. Efektem było dostosowanie zabudowy w sposób perfekcyjny do uwarunkowań środowiska przyrodniczego. Zdeterminowane nimi zostały podstawowe elementy budynku: konstrukcja, parametry termoizolacyjne ścian i stropów, rozplanowanie wewnętrzne pomieszczeń, położenie i wielkość otworów drzwiowych i okiennych, kąt nachylenia połaci dachowych i wysięgnik okapu. Nasłonecznienie, a więc i temperatura, miało wpływ na orientację domu mieszkalnego (Prokopek 1976). Na tereny budowlane wykorzystywano stoki południowe, zwracając front budynku na godzinę jedenastą, tym samym narzucone zostawało rozmieszczenie okien i drzwi. Wiatry kształtowały bryłę budynku, kąt nachylenia i pokrycie połaci dachowych, wielkość okapów, osłony przewodów kominowych oraz usytuowanie wyjścia (Tłoczek 1985). G. Ciołek (1984) zauważył, że „...kąt nachylenia połaci dachowych, przy danym materiale pokrywowym i wysięg krawędzi okapu na zewnątrz ściany były nieomal wprost proporcjonalne do sumy opadów atmosferycznych w danym regionie...”.

Zróznicowania regionalne wynikły z podzia-

łów administracyjno-politycznych, z odmiennych warunków fizjograficznych oraz od stopnia otwartości poszczególnych osad na wpływy i kontakty zewnętrzne. Pierwotnie w osadach pienińskich dominowała bryła domu zwarta i prosta, o prostokątnym rzucie. Niskie przyziemie z poziomymi ułożonymi belek nakrywał dwuspadowy dach o kącie zbliżonym do 45° pokryty dranicami lub gontami. Poddasze nie rozczłonkowanego dachu pełniło rolę schówkową. Efektami plastycznymi były zdobienia w szczytach, listwowaniach i na drzwiach wyjściowych. Zgodność funkcji, konstrukcji i formy to cechy charakterystyczne budownictwa regionu pienińskiego. Dobrze obmyślona przestrzeń wewnętrzna obiektów mieszkalnych i gospodarczych odpowiadała wymaganiom użytkowników. Bryła budynku, dach, okapy, szczelność ścian czyniła dom odporny na działania czynników atmosferycznych takich jak: wiatry, opady śniegu i deszczu, temperatura (Materiały.. 1972/74).

Radykalne zmiany w tradycyjnej zabudowie nastąpiły pod koniec XIX wieku wraz z gwałtownym rozwojem ośrodków uzdrowiskowych i letniskowych. Odkrycie źródeł mineralnych w Krościenku i Szczawnicy i ich eksploatacja spowodowała w zabudowie tych miejscowości zmiany, które stopniowo rozprzestrzeniały się na inne osady pienińskie. Początkowo funkcję uzdrowiskową przejęło Krościenko mające już wykształconą strukturę małomiejską. Na jego terenie w 1827 roku powstaje pierwszy zakład zdrojowy. Niedługo konkurencyjną dla Krościenka staje się szybko rozwijająca się Szczawnica. Powstają na jej obszarze pensjonaty – budynki eklektyczne o funkcji uzdrowiskowej. Ich forma nawiązuje do wzorców szwajcarskich. Pensjonaty charakteryzują się, ze względu na przeznaczenie związane z obsługą kuracjuszy, silnie rozczłonkowaną bryłą. Dach przybiera formę tzw. alpejską. Wystrój budynku zostaje ozdobiony bogato profilowanymi drewnianymi elementami zdobniczymi. Powstanie tej zabudowy wywołuje ekspansję nowych elementów, które powodują ewolucję budownictwa chłopskiego. Domy mieszkalne przyjmują dodatkowe zadania związane z obsługą kuracjuszy i letników. Zmienia się wnętrze domu przez wprowadzenie funkcji mieszkalnej, począt-

kowo do części, a następnie do całego poddasza. W związku z tym zmienia się kształt dachu. Traci on swoją strzelistość poprzez podniesienie ścian do półtorej kondygnacji. Jednocześnie zostaje wzbogacony facjatami, które przerywają jego połacie. Zmienia się także pokrycie dachu na ogniotrwałe, poprzez wprowadzenie dachówki ceramicznej, cementowej, papy lub blachy. Bryłę domu wzbogacają ganki, balkony, szklone werandy i oszalowania. Często tynkuje się drewniane domy, upodabniając je do murowanych. Wprowadzona zostaje coraz bogatsza ornamentyka w postaci drobno wycinanych elementów drewnianych zdobiących elewacje domów. Wzorce czerpano ze szwajcarskiego budownictwa uzdrowskiego, jednakże w zetknięciu z rodzimą tradycją następowało ich przetworzenie i dało w efekcie własny wyraz zdobniczy (Sochacka 1996).

Mimo tych różnorodnych przekształceń jedna grupa budynków, niezależnie od stopnia zmian jakim ulegały ich elementy, została parterowymi domami wiejskimi o prostokątnym rzucie i stosunkowo spadzistym dachu. W innej grupie nastąpiło spłaszczenie dachu spowodowane jego podniesieniem, co wiązało się ze zmianą konstrukcji i w dalszej kolejności wzbogaceniem i rozbudowaniem domu przez dołączenie wspomnianych już facjat, ganków, balkonów i werand.

W początkach XX wieku pojawia się nurt architektury tzw. witkiewiczowskiej. Ideą twórcy S. Witkiewicza było powiązanie regionalnej architektury Podhala z nowymi społecznymi potrzebami, które wiązały się z innym programem użytkowania. Jego projekty stały się wzorcami nowego stylu, który rozprzestrzenił się na południu Polski (Witkiewicz 1904). W osadach pienińskich w zetknięciu ze „stylem pienińskim” nie zawsze dawał on pożądane efekty, często tworząc quasi-witkiewiczowskie budynki. Równocześnie w tym samym czasie w zabudowie uwiadczały się wpływy modernizmu. Początkowo są one nieznaczne, dopiero w latach 60. następuje jego ekspansja poprzez budownictwo oparte na projektach typowych, powodujących radykalną zmianę oblicza wsi.

Czasy współczesne niosą ze sobą proces unifikacji i zarzucania form regionalnych. We wsiach pienińskich następuje ekspansja form spoistych

i pionowych, obcych w krajobrazie, często agresywnych w kształcie i fakturze. Pojawiają się w zabudowie wiejskiej budynki mające rodowód miejski. Gabaryty pionowe sięgają nawet czterech kondygnacji. Następuje degradacja środowiska kulturowego poprzez rozwój budownictwa opartego na wzorcach miejskich i pseudoregionalnych, które są drastyczne zarówno w skali wielkości jak i w formie.

Budynki o funkcji gospodarczej ulegały w mniejszym stopniu przeobrażeniom. Zdecydowanie nadal materiałem budowlanym jest drewno. Ze względu na rodzaj gospodarki rolnej największy procent tych zabudowań to stodoły, czyli budynki magazynowe. W następnej kolejności są nieduże budynki inwentarskie, szopy, wiaty i spichlerze. Specyficzną cechą zabudowy gospodarczej są pomieszczenia schówkowe w dachu wykonane w formie nadwieszenia przede wszystkim w budownictwie inwentarskim, które następnie przeniesione zostały do budynków mieszkalnych. Jest to charakterystyczne rozwiązanie w zabudowie pienińskiej – dobre, funkcjonalne, dające dużą oszczędność miejsca.

W miejscowościach pienińskich następuje wielopłaszczyznowe zróżnicowanie form. Wśród budynków bardzo starych występują obiekty współczesne, budowane w ostatnich latach. Główny trzon zabudowy, nadający jej swoisty charakter, stanowi cała gama różnorodnych przemian, będących w różnych stadiach rozwoju, stylu uzdrowskiego wywodzącego się ze Szczawnicy i Krościenka. Obok lepszych i gorszych przykładów budownictwa indywidualnego i usługowego regionu, własny wyraz architektoniczny nadaje zabudowa małomiasteczkowa Krościenka i sensu stricto uzdrowska Szczawnicy. Doskonałe w pięknie i proporcji wille z przełomu XIX i XX wieku oparte na wzorcach szczawnickich rozrzucone są we wszystkich osadach. W ostatnich latach wiele przepięknych obiektów uległo zniszczeniu w związku z budową zapory wodnej w Czorsztynie.

Obok nich istnieje zabudowa chłopska, stanowiąca wynik przetransponowania na nie stylu uzdrowskiego, co w efekcie dało formę związaną wspólnymi cechami, zharmonizowaną z miejscowym krajobrazem, zindywidualizowaną i malow-

niczą. W osiedlach o przeważającej funkcji rolniczej, w domach chłopskich, proces przeobrażeń doszedł później i przebiegał wolniej. Nie wytworzyły się tak bogate formy. Różnorodność zabudowy jest siłą rzeczy mniejsza. Jednak ta forma przetransponowanej chałupy chłopskiej stała się cechą znaną dla osad pienińskich.

Stopień zachowania obiektów rodzimego budownictwa jest niewielki. Nieliczne przykłady zachowały się w Sromowcach Niżnych, Grywałdzie i Kluszkowcach. Natomiast najstarsze formy budownictwa były bazą do powstania zabudowy, która drogą procesów ewolucyjnych dostosowywała się do nowych potrzeb w okresie ponad stuletnim. Wytworzyły się przez ten okres nowe wartości, a treści regionalne charakterystyczne dla omawianego obszaru, to ludowa odmiana architektury letniskowo-uzdrowskiej. Owa swoista forma budownictwa o znamionach architektury uzdrowsko-letniskowej powiązana z cechami dziedzictwa miejscowego, ukształtowała się przez wpływy idące ze Spisza, Podhala i od Górali Sądeckich.

Współczesny proces przemian w osadnictwie i budownictwie jest bardzo dynamiczny. Ulegają przeobrażeniom kształty wsi i siedliska rolnicze. Wprowadza się nowe rozwiązania konstrukcyjne, związane z nowym programem budowlanym, różnorodne i coraz doskonalsze materiały budowlane oraz zdobnictwo architektoniczne. Zmiana funkcji determinuje zarówno rozplanowanie zabudowy w działce siedliskowej, jak i rozplanowanie pomieszczeń wewnętrznych w budynkach. Zauważa się całkowite oderwanie od form tradycyjnych w wyniku wprowadzania do realizacji gotowych projektów oraz bezmyślnego naśladownictwa wzorców miejskich opartych na nowej technologii budowlanej. Takim drastycznym przykładem jest nowa wieś Czorsztyn – osada powstała prawie w całości w ostatnim dwudziestoleciu, w wyniku przeniesienia zabudowy tej wsi ze strefy zalewowej na tereny wyżej położone, zwane Nadzamazem. To nowe osiedle, odbiegające silnie od zasiedlonych form osiedli pienińskich, jest przykładem wprowadzenia obcego, regularnego podziału na działki budowlane w blokach i zastosowania nowej formy architektonicznej budynków. Dodatkowym zakłóceniem w krajobrazie jest

przeniesienie zabudowy z doliny na wierzchowinę, na której domy górują nad ruinami zamku (Morzyniec, Sochacka 1997; Sochacka, Morzyniec 1997).

W pozostałych wsiach oraz w Krościenku i Szczawnicy ekspansja współczesnego budownictwa grupuje się w strefie terenów przeznaczonych pod zabudowę, wyznaczonych w ramach ogólnych planów zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscach, gdzie następuje wymiana starej substancji budowlanej na nową. We współczesnym budownictwie mieszkaniowym, zarówno w większych jej zespołach jak i jednostkowych przypadkach, dominuje wydatna bryła domu z dominantą wysokiego dachu o ostrym kącie nachylenia połaci dachowych. Blaszane dachy sięgające parteru są przesadnie strome z licznymi załamaniami. Uderzająca jest ich olbrzymia powierzchnia. Budynki stanowią formę samą w sobie, nie wykorzystaną przestrzennie, a także nie adekwatną do potrzeb wynikających z warunków przyrodniczych. Zatraceniu uległy także elementy dekoracyjne wystroju zewnętrznego. Domy duże kubaturowo, wzniesione z materiałów ogniotrwałych charakteryzują się tym, że funkcje mieszkalne przejęły sutereny i wysoki parter, a wyższe kondygnacje przeznaczone są dla obsługi turystów. Nowe budynki odznaczają się dużym komfortem – są dobrze wyposażone technicznie. Uderzająca jest preferencja funkcji mieszkalnej z równoczesną malejącą funkcją rolniczą. Uwidacznia się to w coraz mniejszych kubaturowo budynkach gospodarczych lub ich całkowitym zaniku. W związku z tym można mówić, że w budownictwie pienińskim widoczne są obecnie trendy wprowadzające kontrastowe formy budowlane z równoczesnym zaniechaniem powielania i kontynuacji cech regionalnych i rodzimych w budownictwie.

PODSUMOWANIE

Z obserwacji terenowych zabudowy osad około pienińskich nasuwają się następujące wnioski, że nie ma możliwości powstrzymania procesów modernizacyjnych i przebudowy wsi. Jednak czy nie powinno się wskazać takich rozwiązań architektonicznych, które pozwoliłyby zachować cechy regionalizmu, będącego dziedzictwem i bo-

gactwem kulturowym tego regionu. Należy drogą mądrego kompromisu zachować ciągłość architektoniczną regionu, poprzez adaptację, modernizację strych obiektów zabytkowych celem ich zachowania. Natomiast w nowych projektach budynków mieszkalnych i gospodarczych powinno się wykorzystać bogactwo różnorodnych rozwiązań z ludowego budownictwa chłopskiego, które charakteryzuje się oryginalnymi budowlami doskonałymi w bryle, konstrukcji, pokryciu dachowym, w rozkładzie zabudowy i wreszcie układzie osadniczym. Dzięki temu uzyskamy możliwość powiązania osiągnięć wielu pokoleń oraz syntetyczny obraz kultury regionu.

LITERATURA

- Ciołek G. 1984. Regionalizm w budownictwie wiejskim w Polsce. — Pol. Krakowska, cz. I, II, Kraków.
- Gładysz M., Morzyniec W., Sochacka D. i in. 1985. Badania osadnictwa w warunkach górskich południowej Polski na terenie Pienin. — Praca wykonana w ramach podproblemu 1107, U-7 Ministerstwa Rolnictwa, Pieniny 2344 /KPiUTW/ 1981–1985, (maszynopis), Kraków.
- Kołodziejowski S. i in. 1982. Dzieje osadnictwa w Pieninach od czasów najdawniejszych do połowy XIV wieku. (W: K. Zarzycki (red.), *Przyroda Pienin w obliczu zmian.*) — *Studia Naturae*, ser. B **30**: 403–421.
- Kołodziejowski S. 1985. Kierunki rozwoju przestrzennego Krościenka nad Dunajcem w okresie średniowiecza (uwagi polemiczne). — *Teka Kom. Urb. Archit.*, PAN O/Kraków **19**: 87–92.
- Materiały i sprawozdania konserwatorskie województwa krakowskiego. 1972/74. (red. H. Pieńkowska), wyd. WKZ Kraków.
- Morzyniec W., Sochacka D. 1997. Kontynuacja czy kontrast formy osadniczej na przykładzie Czorsztyna. — *Zesz. Nauk. AR, Wrocław* **312**: 391–399.
- Prokopek M. 1976. Budownictwo ludowe w Polsce. — *Ludowa Spół. Wyd.*, Warszawa.
- Pol W. 1966. Prace z etnografii północnych stoków Karpat — *Wyd. Babicz, Wrocław*.
- Smólski S. 1960. Pieniński Park Narodowy. — *Wyd. popularnonaukowe Zakł. Ochr. Przyr. PAN, Kraków*.
- Sochacka D. 1996. Proces przemian przestrzennych na przykładzie miasteczka rolniczego Krościenka nad Dunajcem. — *Zesz. Nauk. AR Kraków, ser. Rozprawy* **212**.
- Sochacka D., Morzyniec W. 1997. Regionalizm osad pienięskich w aspekcie ekologicznym. — IX Ogólnopolska Interdyscyplinarna Konferencja Naukowo-Techniczna pt. *Ekologia a budownictwo*, Org. Instytut Techniki Budowlanej Warszawa, Politechnika Krak. PZITB O/Bielsko – Biała, s. 67–75.
- Tłoczek I. 1985. Dom mieszkalny na polskiej wsi. — PWN, Warszawa.
- Witkiewicz S. 1904. Styl zakopiański. — *Lwów*, 1–3.

SUMMARY

This analysis aims at showing the interrelations between the changes of building forms in Pieniny villages and cultural processes. The form, character and exterior decorations of the buildings in Pieniny area have been strongly influenced by geographical, historical, political and economic conditions as well as by external cultural influences. Within a 100-year – long process of changes, new forms of country architecture developed to accompany a few buildings that survived from earlier centuries.